

Veerle Solia

Van: Mediadoc <fa634702@skynet.be>
Verzonden: vrijdag 13 juli 2012 23:02
Aan: Mediadoc
Onderwerp: Groene Belg 743: Vruchtbare bezinning / Agnostische spiritualiteit en transtheïstische mystiek

De Groene Filosoof 743

Onafhankelijk Belgisch e-dagblad - 13/07/2012 - 17 pagina's

Vruchtbare bezinning / Agnostische spiritualiteit & transtheïstische mystiek

Lao

Tsé

INTRO

Vruchtbare bezinning

Eén van de redenen waarom ik graag Groene Belgen blijf maken is dat het me in contact houdt met mensen zoals Pascal Versavel, Luc Vankrunkelsven, Joris Tulkens of Raf Verbeke - om maar dat klavertjevier dat me het eerst te binnen schieten, te vermelden.

Pascal Versavel is van alle lezers van dit ezine, **filosofisch de meest gepassioneerde**. Voor de filosofisch minder gedrevenen onder ons wordt hij daardoor soms wat moeilijk om volgen. Dat weet hij zelf ook. Getuige zijn

bedenking toen hij de nu volgende tekst inzond: "Mijn jongste vrucht. Maar ik heb er mijn twijfels over: ik vraag me af of het niet te mystiek is voor DGB, of het nog wel relevant of begrijpbaar is voor mensen die niet met mystiek e.d. bezig zijn."

Zo breng je een mens aan het twijfelen. Maar toen ik zijn essay begon te lezen, viel me naast Pascals persoonlijke getuigenis ook op hoe leerrijk en goed gestructureerd de tekst is, wat ik heb proberen te verduidelijken door wat kernwoorden in het vet te zetten, ook met de bedoeling om zelf later bepaalde passages sneller terug te vinden.

Uiteraard wijdt het essay ons in de thema's in die de titel aanbrengt: *"Agnostische spiritualiteit en transtheïstische mystiek."*

Maar de bijdrage - geschreven net voor het vinden van het 'Higgs-deeltje' - levert ook tal van interessante "neveninzichten" op zoals bv. een verklaring waarom het met godsdiensten zo vaak verkeerd loopt.

Lezing van de tekst bracht bij me ook allerlei herinneringen naar boven van gedachtenwisselingen met Pascal. Hoe hij er smakelijk mee lachte als ik "God" (alias De Grote Knoeier) weer eens wou vermoorden voor al wat fout loopt in de wereld. Even later wees hij me op het "goddelijke" in ervaringen zoals degene die ik beleefde toen ik uit de Schaarbeekse stadswaestijn voor een dag ontsnapt was naar Namen er er temidden van groen en zonlicht, naar de citadel "opsteeg". Al wandelend wel te verstaan. Vliegen kan ik (nog) niet. Ik had toen anders wel het gevoel het te kunnen..

Afrondend: dit nieuwe essay hoort zeker **thuis in De Groene Belg, het ezine dat alles in vraag wil stellen maar ook authentieke alternatieven wil zoeken.**

Alvast een boeiende lectuur én vruchtbare bezinningsgenoegens gewenst.

Jan-Pieter Everaerts

PS BHV is dus gesplitst. Alle media noemden dit non-evenement van "historische betekenis". Ach, als we alle energie die de politieke baronnen in het splitsen steken - de Duitstaligen lagen deze week ook al overhoop met de Franstaligen - als we al die energie zouden steken in simpelweg beter tweetalig onderwijs, wat een winst zou dat voor iedereen opleveren?! Winst inzake culturele horizonverruiming, beter economisch renderen enzoverder.

Gelukkig zijn er hier en daar toch nog politici die liever samenwerken dan elkaar mijden. Zo kon u in de Franstalige pers ook op vrijdag 13 vernemen dat **Ecolo en Groen in oktober in Brussel één gezamenlijke (multiculturele) lijst presenteren**. Prima. Het kan dus nog. Maar zou dit niet gewoon 'normaal' moeten zijn?

FILOSOFIE

Agnostische spiritualiteit & transtheïstische mystiek

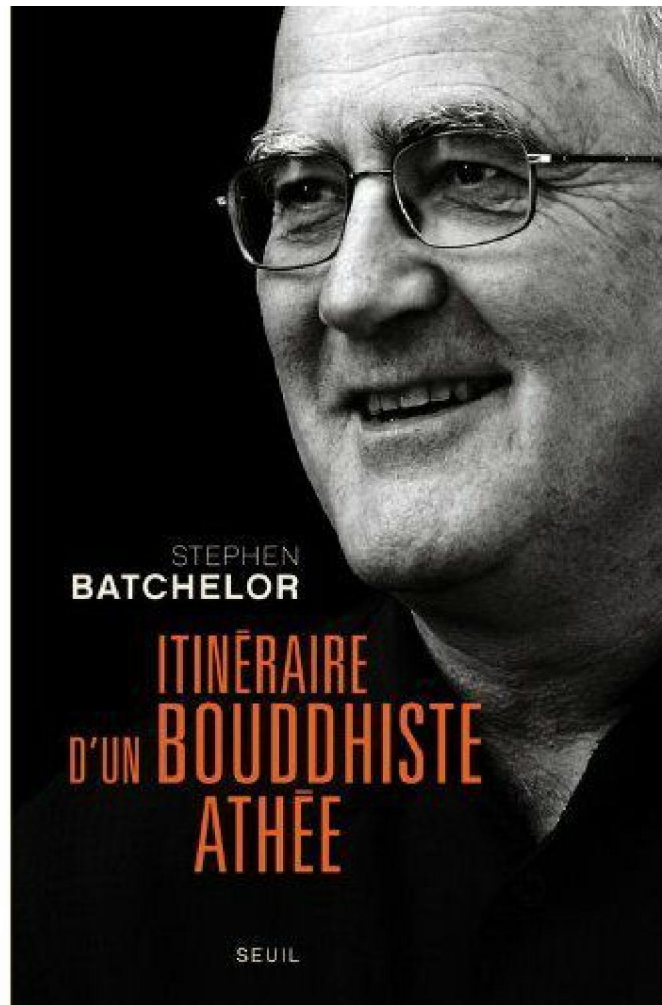
Voorlopige bevindingen van een niet-wetende

Pascal Versavel

Deze tekst is voorlopige uitkomst van een filosofische en spirituele zoektocht. Als inheemse Belg liggen mijn religieuze wortels in het katholicisme, meer bepaald de Vaticanum II versie. Ik herinner me nog goed hoe ik me tijdens de godsdienstlessen in de lagere school God voorstelde als een oudere man in een lang kleed met witte baard. Ik kon echter maar niet begrijpen hoe de tijdgenoten van Jezus niet inzagen hoe een man die zieken genas en allerlei wonderen verrichtte niet de zoon van God was. En waarom kwam hij niet gewoon van het kruis dan zou het toch wel overduidelijk geweest zijn. Mijn intellectuele ontwaken ging gepaard met een politiek ontwaken. Niet alleen stond de kerk systematisch aan de verkeerde kant, het was overduidelijk dat de Bijbelse verhalen verzinsels waren om goedgezind menselijke zoetheit te houden. Als jongvolwassene kwam ik door een chronische ziekte in een impasse terecht: ik had de keuze tussen de rest van mijn leven me miserabel te voelen

en verder weg te zinken in een dodelijke depressie of radicaal nieuwe wegen in te slaan. In die periode hoorde ik filosoof Johan Braeckman op TV verkondigen dat gezondheid een voorwaarde was om gelukkig te kunnen zijn en dat klonk inderdaad als een doodsvonnis. Uit getuigenissen van mensen in dezelfde situatie leerde ik dat een meer **spirituele levenshouding** hen wel degelijk geholpen had om het **geluk** te vinden. Voor mijn ego was dit een kwantumsprong, maar op dat moment had ik niets meer te verliezen. Mijn eerste boek dat ik aanschafte was 'Atheïstische spiritualiteit' van Leo Apostel die ik altijd had bewonderd voor zijn succesvolle integratie van marxisme, anarchisme en ecologisme. Maar dat was te intellectueel om praktisch iets mee aan te vangen en ik snapte er bovendien ook maar weinig van. Via een artikel in de krant ontdekte ik het boeddhisme en ik was vertrokken. Jarenlang heb ik beoefend in de Triranta Boeddhistische Beweging. Boeddhisme werkt voor mij heel goed op psychologisch en filosofisch niveau maar met de mystieke dimensie en voorstellingswereld kon ik geen contact maken. Tot mijn eigen grote verbazing had ik dat probleem niet met de christelijke mystieke beeldtaal die ik ontdekte via 'zen christen' Willigis Jäger. Als ik er nu op terug kijk, lijkt het alsof mijn boeddhistische beoefening mij in staat heeft gesteld om de kern van de christelijke mystiek (onvolkomen) te vatten, een kern die overigens weinig te maken heeft met de traditionele katholieke theologie en dogmatiek.

Er is slechts een handvol mensen dat er in geslaagd is als eerste een originele gedachte te formuleren. Meestal verwerken we de inzichten van anderen tot onze eigen inzichten. Het leven is ook veel te kort om het allemaal zelf te bedenken. **De invloed van een aantal mensen** werkt sterk door in mij. Van Dhammaketu heb ik op een levendige wijze bijna alles wat ik over boeddhisme weet, geleerd en ook dat het in het spirituele leven draait om de ontwikkeling van onze positieve emoties (dan verdwijnen de negatieve en het mentale lijden waarmee ze gepaard gaan wel vanzelf). Stephen Batchelor toonde me hoe ik mijn existentialistische en agnostische inborst kan verbinden met spiritualiteit en dat het steeds opnieuw bevragen van antwoorden de beste manier was om dogmatisering te voorkomen. Bij Ken Wilber heb ik ontdekt hoe mijn eigen evolutie (van magisch-mythisch denken over rationalistisch-atheïstisch tot 'trans-rationeel' mystiek Godsbeeld) een typisch verloop van menselijk bewustzijnsontwikkeling vormt en dat de verschillende religies verschillende paden zijn die dezelfde berg beklimmen, wat bevestigd werd door Willigis Jäger en Ulrich Libbrecht. Jäger gaf me ook de sleutel tot het begrijpen van het proza en de poëzie van de christelijke mystiek. Ulrich Libbrecht maakte me duidelijk dat God niets anders is dan de verbeelding van het onbenoembare Mysterie dat we enkel kunnen ervaren (wat mij toelaat zo op een ander niveau mijn existentialistische en agnostische inborst te verbinden.) Libbrecht vormt een levend voorbeeld hoe niet alleen mijn vrijzinnig humanistische en christelijke wortels te verenigen zijn met boeddhistische inzichten (en er nog een stevige scheut taoïsme aan toe te voegen) maar ook wetenschappelijke inzichten met religieuze ervaringen. Van Libbrecht leerde ik ook Jezus als mysticus bekijken en wat pan-en-theïsme is. Albert Hanken liet me dan weer inzien dat de waarde van de mystieke ervaring onaangetast blijft wanneer het metafysisch en filosofisch naturalisme zou blijken te kloppen.

't Zal toch altijd een mysterie blijven...?

Het bestaan ervaar ik als een fundamenteel mysterie. Dit mysterie ervaar ik in de existentiële verwondering dat ik en de wereld überhaupt bestaan en in de klassieke vraag 'waarom is er iets en niet veeleer niets?' Voor fysicus Victor Stenger is de instabiliteit van het niets de meest eenvoudige verklaring, voor theologen is dat God. Ik vind het allebei even onwaarschijnlijke verklaringen. Maar ware het niet dat ikzelf besta, ik zou het feit dat er überhaupt iets bestaat even goed als onwaarschijnlijk van de hand doen. Dus hou ik rekening met zowel de instabiliteit van het niets als God als mogelijke antwoorden. (Misschien is God wel de instabiliteit van het niets.)

Deze ervaring van het onvatbare mysterie van het/mijn bestaan kan zowel een intense vreugde oproepen (Wow, ik besta!) als angst (Help, ik besta!). Andere traditionele vragen die het gevoel van mysterie oproepen (maar waar ik nu zelf minder mee bezig ben) zijn 'Wat is de zin van mijn/het bestaan?' en 'Wat gebeurt met mij na de dood?' Kortom, het zijn vooral de existentiële vragen en ervaringen die ons oog in oog plaatsen met het mysterie. Omdat het mysterie een mysterie is, weet ik niet of het een tijdelijk of permanent mysterie is. Heel wat mysteries uit het verleden zijn dat immers niet meer. Het klassieke voorbeeld is de bliksem. Voor onze voorouders onverklaarbaar en angstaanjagend. Om dit wat meer hanteerbaar te maken werd bliksem toegeschreven aan goden als Thor en Jupiter (Althans dat is wat meestal door wetenschappers vermoed wordt.) Nu weten we dat bliksem een natuurlijk fenomeen is dat te maken heeft met elektrische ontlading.

Een van klassieke functies van premoderne religie, met name het verklaren van de wereld, is grotendeels overgenomen door de **wetenschap**. We kunnen op dit vlak ook maar beter het wetenschappelijke onderzoek verder zetten en zien hoe ver ons dat brengt. Maar dat is nog **niet het einde van religie**. Het merkwaardige overigens aan die natuurlijke verklaringen over de oorsprong van het universum en leven is dat ze niet noodzakelijk de ervaring van het mysterieuze karakter te niet doen. Ik mag intussen wel weten dat de bliksem niet wordt veroorzaakt door Thor die met zijn hamer slingert, het blijft toch een ontzagwekkende ervaring. Van Oerknal tot DNA-strengen, het wekt allemaal gevoelens van ontzag en verwondering op. Stel u voor, niet alleen de ruimtes waarin ik en u nu zitten, maar het hele universum met zijn planeten, sterren, kometen, supernova's, zwarte gaten en wat weet ik nog allemaal. Dat is allemaal ontstaan uit een piepklein dingetje dat 'Boem!' heeft gezegd. Persoonlijk vind ik dat nogal moeilijk te vatten. Misschien ligt daar het nieuwe zwaartepunt van religie wel: de rituele beleving en symbolische uitdrukking van de mysterieuze kwaliteit van het leven. Maar of het

mysterie ooit dan wel nooit ontsluit wordt, van belang is echter dat ik het in mijn eigen bestaan hier en nu als een fundamenteel mysterie ervaar.

Het bevragen van mysteriën is de motor van de beleving en verklaring ervan. Filosofie en wetenschap worden gedreven door het stellen van vragen. Door het stellen van vragen maakt men een antwoord mogelijk. Wanneer er echter geen antwoord te vinden is, worden we geconfronteerd met onze toestand van niet-weten. Deze toestand verscherpt onze ervaring van het mysterie als mysterie. Het mysterie als een heilige berg tot verboden gebied afbakenen dat we enkel vanuit de verte mogen aanschouwen maakt het dood. Om het als een levende werkelijkheid in mijn eigen bestaan te ervaren moet ik het met volle overgave, d.w.z. met alles wat ik in mij heb, proberen te ontsluiten. Het is pas wanneer het mysterie dan nog steeds overeind blijft dat het zijn ware grootsheid laat zien. Dit mysterie kunnen we dus (voorlopig?) rationeel niet bevatten of verklaren. Het overstijgt de rede, het is (tijdelijk?) trans-rationeel. Daarom blijft het in wezen een mysterie. We kunnen het enkel ervaren. De kunst is het evenwicht te vinden tussen het actief bevragen van het mysterie en er zich niet-wetend aan overgeven.

Ik kan dit mysterie in mijzelf ervaren bij elke ademhaling of hartklop of wanneer ik mij verwonder over het feit dat ik in staat ben mij te verwonderen. Het mysterie heeft dus een **immanente dimensie**: ik ervaar het in mijzelf en in de dingen om mij heen. Wanneer ik het mysterie ervaar in het grotere geheel waar ik deel van uit maak, de natuur of de kosmos, overstijgt het mij. Meer nog, het mysterie van het bestaan lijkt zelfs de kosmos te overstijgen. Kortom, het heeft ook een **transcendente dimensie**. Dit mysterie heeft dus een transcendent-immanente dimensie die je kan uitdrukken in volgende mantra:

Ik adem in/door het mysterie

het mysterie ademt in/door mij

Je zou zelfs kunnen zeggen dat het een transcendent-immanente dimensie toevoegt aan ons bestaan. Wanneer ik mij helemaal open stel voor deze dimensie schep ik de mogelijkheid voor **een mystieke ervaring**. Wat een mystieke ervaring precies is, valt moeilijk te beschrijven. Niettemin zijn daar al veel pogingen toe gedaan en daaruit blijkt dat er waarschijnlijk meerdere types van mystieke ervaringen zijn. Sommigen opperen dat deze verschillende types opeenvolgende stadia van mystieke ervaring zijn en ik ben geneigd dat ook zo op te vatten. Een element dat bij alle beschrijvingen terugkomt is de eenheidservaring, het gevoel op te worden genomen in een groter geheel of een hogere of onderliggende dimensie van de werkelijkheid. De mystieke ervaring is emotioneel een intense beleving, die zowel verhelderend als verwarrend kan zijn (en vaak beiden tegelijk). Daarom is het niet altijd makkelijk om ze een plaats te geven. De ervaring valt moeilijk in woorden of beelden uit te drukken. In principe zouden we beter het beroemde advies van Wittgenstein opvolgen om te zwijgen over dat waarover we niet kunnen spreken maar om haar psychisch te kunnen integreren, moeten we de mystieke ervaring interpreteren. Interpretatie kan enkel via woorden of beelden die we ontleen aan de culturele en religieuze traditie waar we deel van uit maken. De behoefte om onze gevoelens en ervaringen in taal uit te drukken en te delen met anderen maakt nu eenmaal deel uit van ons mens zijn. Maar het advies van Wittgenstein herinnert ons aan de les van boeddhistische en taoïstische wijzen dat woorden vervormde afspiegelingen van de werkelijkheid zijn en niet de werkelijkheid zelf, zeker wanneer we dat wat woorden overstijgt toch in woorden proberen vatten.

Sommigen menen dat de grote religies hun oorsprong vinden in de mystieke ervaring van hun grondleggers. Zij probeerden deze ervaring toegankelijk te maken voor hun medemensen. Ze moesten daarbij gebruik maken van beelden en metaforen uit hun cultuur. **Het drama van religies** is dat volgelingen die deze mystieke ervaringen zelf niet hadden van de metaforen en beelden letterlijke geïnterpreteerde dogma's maakten. Het mysterie werd in zeker zin 'overgeïnterpreteerd' tot er geen mysterie meer overbleef, iets waar ik verder op terugkom.

De beleving van de mystieke immanent-transcendente dimensie of een 'oerwerkelijkheid' die theïsten God noemen, boeddhisten Nirvana, hindoes het Brahman en taoïsten de Tao is **een subjectieve ervaring**. Is deze subjectieve ervaring een bewijs dat deze dimensie ook objectief bestaat? Of in theïstische termen gesteld, geldt de subjectieve Godservaring als Godsbewijs? Het antwoord is, tot spijt van vele spirituele beoefenaars, duidelijk neen. Deze subjectieve ervaring toont wel de mogelijkheid van het bestaan van God, het Brahman of de Tao maar is op zich onvoldoende als bewijs. Dat de mystieke ervaringen terug te voeren zijn op (of niets anders zijn dan) neurologische activiteiten in het brein zonder enige referentie naar de werkelijkheid is eveneens aannemelijk. Vanuit spiritueel oogpunt is niet de waarheid maar de authenticiteit van de mystieke ervaring het voornaamste criterium waarop ze moet worden beoordeeld. Een authentieke mystieke ervaring stelt ons in staat om tijdelijk of definitief onze egocentriciteit te overstijgen. Pseudo-mystieke ervaringen blazen juist ons ego op.

Om misverstanden te vermijden, zet ik de betekenis waarin ik de **termen** mystiek, spiritualiteit en religie gebruik op een rijtje.

- **Religie** vormt de geïnstitutionaliseerde traditie van een spiritueel pad. Het kan ook begrepen worden als de uiterlijke dimensie van spiritualiteit en omvat fenomenen zoals leerstellingen, instituties, voorschriften en rituelen. Het drama van veel religies is dat vele van hun volgelingen zich enkel op deze uiterlijke dimensie richten en geen contact hebben met de innerlijke spirituele en mystieke dimensie van de religie die er in oorsprong de kern van vormen. Ik volg dus het uitgangspunt van mensen als Abraham Maslow en Libbrecht dat de oorsprong van de religies ligt in de spirituele en mystieke ervaringen van hun grondleggers maar deze (vaak) niet begrepen worden door volgelingen die deze spirituele en/of mystieke ervaringen zelf niet kennen. Vandaar dat de symbolische taal en beelden die worden gebruikt door dergelijke volgelingen letterlijk worden verstaan, iets wat ze niet toevallig gemeen hebben met vele atheïsten. De letterlijke interpretaties zijn immers rationeel niet houdbaar.
- **Mystiek** verwijst naar een emotioneel intense eenheidservaring met iets dat het 'ik' overstijgt en waarin de scheiding tussen 'ik' en 'jij' en tussen 'ik' en 'de wereld' wordt opgeheven (nondualisme). Deze ervaring kan spontaan opkomen of als we er ruimte voor scheppen door mystieke oefeningen zoals meditatie, contemplatief gebed, rituelen of door het diep aanschouwen of beleven van het mysterie.
- **Spirituele en mystieke oefeningen** overlappen elkaar in grote mate. Spiritualiteit verwijst naar een innerlijke transformatie waarbij ons egocentrisch perspectief en egocentrische neigingen overstegen worden. Dit kan onder meer door mystieke ervaringen maar dit is niet noodzakelijk. Bij sommige mensen volstaat één krachtige mystieke ervaring soms om een blijvende spirituele verandering te bewerkstelligen maar toch zijn mystieke ervaringen geen automatische garantie voor spirituele transformatie. Ze bieden daar wel krachtige impulsen toe maar eenmaal de mystieke ervaring voorbij, wordt men meestal opnieuw geconfronteerd met de ego-impulsen, soms tot wanhoop van de mysticus en scha en schande van menig goeroe die uiteindelijk ten onder gaat aan de verleiding van aanbidding, macht, geld en seks. Ik vermoed dat iets dergelijks met Mohammed is gebeurd. De oudste lagen van de Koran wijzen op authentieke mystieke ervaringen maar het lijkt er op dat Mohammed uiteindelijk zich liet meeslepen in een politieke machtsstrijd. Het is pas wanneer men al een behoorlijk eind op het spirituele/mystieke pad is gevorderd dat een terugval niet meer mogelijk is.

Spirituele beoefening heeft **drie dimensies**: een inwaartse of innerlijke dimensie en twee buitenwaartse. Naargelang ons karaktertype (introvert/extravert) zal er één domineren en in balans moeten worden gehouden met de anderen. De innerlijke dimensie omvat verschillende vormen van meditatie, gebed (zoals contemplatief of gecentreerd gebed), filosofische reflectie (de rede is geen vijand van spiritualiteit of mystiek maar een instrument ervan), artistieke en creatieve expressie, ethiek (niet in de zin van morele geboden en verboden maar van de zuivering van het hart van egocentrische neigingen). De buitenwaartse spirituele beoefening valt op te delen in een natuurgerichte spiritualiteit (natuurbeleving, eco-spiritualiteit, natuurmystiek) en een sociaal en relationeel gerichte spiritualiteit (spirituele vriendschap, naastenliefde, sociaal geëngageerde spiritualiteit). Opvallend is ook dat elk van de grote **drie wereldculturen** – China, India en het Mediterrane & Europese cultuurgebied – heel sterk is in een van de drie dimensies. De Indiase spiritualiteit is sterk gericht op het innerlijke (denk aan de vele yoga en meditatievormen). De Chinese heeft de natuurgerichte spiritualiteit het sterkst ontwikkeld (Taoïsme, Ch'anboeddhisme). De Joods-christelijke-islamitische traditie hecht veel belang aan zorg voor de zwakkeren en kent een stevige traditie van profeten (van Amos tot Jezus van Nazareth) die oproepen tot sociale rechtvaardigheid (een traditie die volgens Erich Fromm doorwerkt tot in het werk van Karl Marx – de socialistische utopie lijkt inderdaad op een seculiere variant op het sociaal rechtvaardige Koninkrijk Gods).

Wat heeft het allemaal voor zin...?

Er zijn misschien gezegende mensen onder ons bij wie de Grote Existentiële Vragen van Leven en Dood nooit opkomen. Bij de meeste mensen duiken ze af en toe op maar worden ze al gauw als nutteloos terzijde geschoven. Daarmee verdwijnen deze vragen echter niet maar blijven ze onderhuids verder leven en kunnen zo een onbewust gevoel van existentiële onzekerheid voeden. Vooral in crisissituaties wanneer we op een scherpe en directe wijze worden geconfronteerd met lijden, ziekte en dood kunnen deze vragen ons overvallen. Er zijn **twee populaire strategieën ontwikkeld om het existentiële niet-weten te omzeilen**.

De eerste is **zich vastklampen aan absolute zekerheden**. Religie lijkt zich daar goed voor te lenen. Binnen zowat alle religies ontwikkelen zich de dogma's die de spanning van het niet-weten oplossen door ze te verheffen tot absolute zekerheden. Ze bieden een totaalpakket van antwoorden en gedragsregels. Je hoeft enkel de antwoorden te geloven zonder ze te begrijpen en de gedragsregels te volgen en dan komt alles wel goed. De vragen worden uitgeschakeld door dogmatische antwoorden. Vandaar dat ketteren en mystici die de vragen nieuw leven inblazen door de antwoorden binnenste buiten te keren als een bedreiging worden ervaren. Als het christendom zijn spirituele vitaliteit wil herontwikkelen zal het de dogma's op de schop moeten zetten en Jezus van Nazareth als Joods mysticus moeten benaderen in plaats van de door God gezonden zoon om de mensheid van de erfzonde te verlossen en en passant een nieuwe religie te stichten.

Maar er zijn ook seculiere alternatieven zoals ideologieën en wetenschap (sciëntisme). Op zich is er niks mee met het aanhangen van een religie, ideologie of wetenschap maar loopt het mis als ze worden gebruikt om de pijnlijke onzekerheid van het existentiële niet-weten te ontwijken door ze te verabsoluteren.

De tweede strategie die in onze contreien tegenwoordig meer succes heeft, is **het 'opgaan in de wereld der dingen'**. Men is dan heel druk bezig met carrière, gezin, hobby's, het verzamelen van bezittingen, kennis, geld of prestige en andere activiteiten. Of men streeft dan zoveel mogelijk genot na. Vandaar dat alleen zijn in de stilte met niets om handen als ondraaglijk wordt ervaren. Gelukkig is er een hele entertainment industrie om dit vermijden. Maar deze strategie heeft duidelijk zijn grenzen en wanneer die overschreden worden, mondt ze uit in depressie, burn-out of verslaving. Opnieuw is er niks mis mee met het leiden van een actief bestaan of het genieten van de aangename dingen des levens, wel met het op deze manier wegvlugten van de existentiële onzekerheid. De consumptie- en spektakelmaatschappij is helemaal opgebouwd rond deze strategie maar laat ons uiteindelijk gefrustreerd en onbevredigd achter met het gevoel: 'Is dit alles?' Vandaar de groeiende interesse voor zingeving en spiritualiteit. De kerk is altijd sterk geweest in het formuleren van dogma's en creëren van rituelen maar zwak op het vlak van spiritualiteit en mystiek. Vandaar dat velen in het Westen, zich niet bewust van de verborgen spirituele en mystieke rijkdom in onze eigen culturele traditie, de blik richten op het Oosten. En de Boeddha heeft ons wel een en ander te leren.

Wanneer we ons geluk zoeken in het ervaren van zo veel mogelijk genot ervaren we het leven als fundamenteel onbevredigend (*dukkha*). Dit is het uitgangspunt van de beroemde uiteenzetting van de Boeddha over de '**Vier Edele waarheden**'. We worden volgens de Boeddha gedreven door een enorme 'dorst': we dorsten naar zinnelijk genot, naar (een eeuwig, gelukzalig) bestaan en naar niet-bestaan (wanneer we geconfronteerd worden met de pijnlijke kanten van het bestaan). Deze dorst vertaalt zich in een begeerte naar alle zaken waarvan we denken dat ze ons gelukkig zullen maken en in een aversie ('haat') tegenover alles en iedereen die dat geluk zou kunnen verhinderen of verstoren. Uit die mentale houding creëert zich het illusoire idee van een op zichzelf staand, geïsoleerd subject of 'zelf' dat omringd wordt door objecten. Aangename objecten probeert dit 'zelf' naar zich toe te trekken, onaangename van zich af te stoten. Maar dit leidt tot een voortdurende frustratie omdat de werkelijkheid niet bestaat uit op zichzelf staande subjecten (de leer van het 'niet-zelf' of *anatta*) en objecten maar uit voortdurend veranderende en onderlinge verbonden processen. Gelukkig voor ons vond de Boeddha ook een methode (uit gewerkt als een 'Achtvoudig Pad') om ons te bevrijden uit deze kringloop van frustratie.

Deze inzichten van de Boeddha lijken mij metafysisch neutraal. Er zijn **twee fundamentele metafysische posities**.

De eerste is **het filosofisch naturalisme of materialisme** dat er van uit gaat dat de materiële realiteit die we via onze zintuigen of wetenschappelijke instrumenten waarnemen de enige werkelijkheid is. Als we geen bovennatuurlijke fenomenen kunnen waarnemen, is dat omdat die er gewoon niet zijn. Dit filosofisch materialisme steunt sterk op de wetenschap. In die visie is er alleen fysica en geen metafysica. Ironisch genoeg is dat echter zelf een metafysische uitspraak. Naturalisten en materialisten gaan er ook meestal van uit dat de geest (bewustzijn) het product is van hersenactiviteiten en dus ook niet los van het lichaam kan bestaan. De hele evolutie wordt als een blind en doelloos proces bechouwd.

De tegengestelde visie (**supra-naturalisme, idealisme**) stelt dat de materiële werkelijkheid niet de enige is. Dat de wetenschap geen bovennatuurlijke fenomenen waarneemt, komt omdat de wetenschappelijke methode en instrumenten enkel geschikt zijn voor de waarneming en verklaring van natuurlijke fenomenen. Wat die andere realiteit(en) zijn, daarover zijn er in de geschiedenis heel wat ideeën en voorstellingen ontwikkeld. Meestal komt het er op neer dat deze materiële wereld een manifestatie of een schepping is van een niet-materiële, mentale entiteit, dimensie of vorm van bewustzijn. Hoewel het niet misschien direct duidelijk is voor ons, heeft ons leven en de hele kosmische evolutie wel een diepere zin.

Welke van deze twee visies de juiste is, weet ik niet. Zolang 'eenvoudige' vragen zoals 'Wat was er voor de oerknal?' of 'Waarom is er iets en niet niets?' (principeel?) onbeantwoordbaar zijn, lijkt het me wat voorbarig en zelf hoogmoedig al te absolute metafysische uitspraken in de ene of andere richting te doen.

In de leefwereld van de Boeddha was het bestaan van een 'bovennatuurlijke' wereld evident (al liepen er ook materialisten rond) en werd die zelfs reëler geacht dan de materiële (de wereld als *maya* of illusie of projectie van de geest). Ondanks zijn terughoudendheid om zich uit te laten over metafysische vraagstukken, was de Boeddha gezien zijn opvattingen over karma en wedergeboorte de tweede visie toegedaan. Maar intussen hebben moderne Westerse boeddhisten de inzichten van de Boeddha in een naturalistisch wereldbeeld ingepast, zoals bijvoorbeeld 'zen marxist' Paul Shackley: "'Boeddhistische 'begeerte' is het meer basale verlangen naar het voortduren van plezier. 'haat' is de frustratie wanneer dit niet voortduurt en 'waan' het geloof dat het plezier en diegene die het ervaart eeuwig kan zijn. Boeddhisten waren van mening dat begeerte, haat en waan zonder begin zijn maar we kunnen dit nu **integreren in darwinistische inzichten**. Beweeglijke organismen werden bewust, hun gevoeligheid verhoogde kwantitatief tot ze kwalitatief werd getransformeerd tot sensaties omdat de ervaring van plezier en pijn de overlevingskansen verhoogde. Dierlijk plezier, pijn en bewustzijn werden menselijke begeerte, haat en waan die door middel van meditatie werden getransmuteerd tot boeddhistische onthechting, mededogen en wijsheid." Dorst lijkt me dan geworteld in het genetisch geprogrammeerde overlevingsinstinct van een organisme. Zoals Noah Levine opmerkt zijn dorst, begeerte naar het aangename en plezierige en 'haat' tegenover het onaangename en pijnlijke ongetwijfeld nuttige mechanismen geweest voor de overleving van onze voorouders maar hebben ze wel als neveneffect dat ze ons ook heel wat mentaal lijden (*dukkha*) bezorgen.

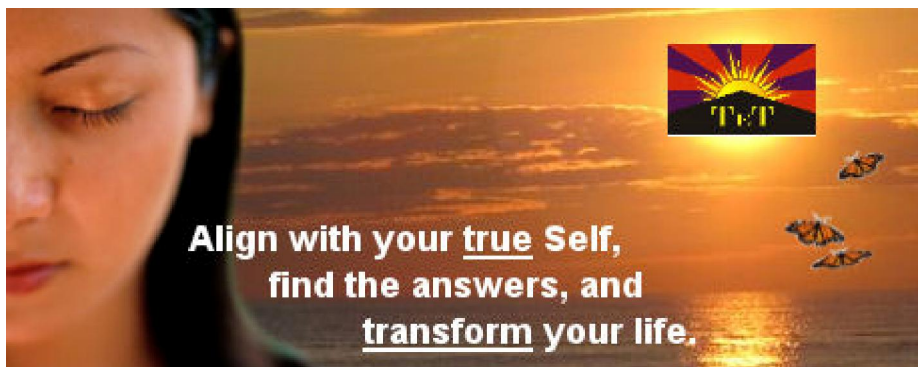
De Nederlandse natuurkundige en voormalig hoogleraar systeemleer Albert Hanken koppelt het, geheel volgens onze tijdsgeest, aan de werking van ons brein. Geestelijke processen zoals voelen en denken zijn nauw verbonden met processen in ons brein. Dat brein is het resultaat van een lange evolutie waarbij nieuwe hersenstructuren werden toegevoegd aan reeds bestaande. De meest recente, de neocortex of 'de zetel van ons denken', maakt rationele denkprocessen mogelijk, een nuttig instrument in de overlevingsstrijd. Het emotionele hersencircuit (ons 'reptielenbrein') staat in voor het opwekken van gevoelens die cruciaal zijn voor het overleven: agressie en angst. Deze twee basisgevoelens zijn de vertaling van de twee opties die elk dier heeft wanneer het bedreigd wordt: vechten of vluchten. Hanken noemt ze ego-gevoelens omdat ze gericht zijn op het overleven van een individueel organisme. Bij zoogdieren ontwikkelde zich nog een toevoeging aan dit emotionele circuit, het septum en de septale gebieden, ook wel toepasselijk als **het zoogdierenbrein** omschreven. Het zijn de septale gebieden die zoogdieren aanzetten tot ouderzorg. Omdat ze hun jongen moeten verzorgen en beschermen, kunnen zoogdieren dus niet permanent bezig met het eigen overleven. Ze moeten 'altruïstisch' zijn, d.w.z. oog hebben voor een groter belang dan het directe eigen belang.

Er zijn dus twee soorten gevoelens: **egogevoelens** van angst en agressie gericht op het eigen overleven en **transegoe gevoelens** van zorg en medeleven. Egoe gevoelens vervullen niettemin een nuttige taak. Het hongergevoel zorgt er bijv. voor dat we niet vergeten eten. Maar het kan ook zijn doel voorbij schieten (we eten dan meer dan goed is voor onze gezondheid) en zelfs uitmonden in een eetverslaving. De pure egoïst is al even zeldzaam als de pure altruïst: de meeste mensen bewegen zich tussen de twee polen van ego en transegoe gevoelens, al ligt het zwaartepunt van onze persoonlijkheid, zelf of ziel (Hanken gebruikt deze termen als onderling uitwisselbaar) meestal bij de egogevoelens. **Het doel van de mysticus** is dit zwaartepunt definitief bij de transegopool te leggen. Dan realiseren we wat de Boeddha het Nirvana en Jezus van Nazareth het Koninkrijk Gods noemen. Angst en agressie maken dan plaats voor liefde en mededogen, het gevoel van afgescheidenheid en individualisme voor een besef van eenheid. Inzicht in de onderlinge verbondenheid van alles en een belangeloze liefde voor alle wezens vormen in de mystiek twee kanten van dezelfde medaille. Daardoor kan de mysticus mensen daadwerkelijk helpen vanuit de wijsheid die een combinatie is van verstandelijk inzicht en universele liefde. In alle religies vinden we spirituele tradities of paden die **ons van ego naar transego leiden**. Ook in het christendom bestaan ze maar zijn ze in vergetelheid geraakt en onderbenut. Vandaar dat velen de blik naar het Oosten hebben gericht. In de Indiase hindoeïstische en boeddhistische spiritualiteit zijn deze paden zo gedetailleerd uitgewerkt dat het soms een spirituele wetenschap of technologie lijkt.

Hanken gebruikt de term 'zelf' in een iets andere betekenis dan in het boeddhisme, iets waar ik verder op terug kom. Wat ik met deze korte uitweiding over Hanken (en Shackley) wil illustreren is dat, hoewel spiritualiteit en mystiek traditioneel worden verbonden met 'idealistische' of 'bovennatuurlijke' opvattingen, het spirituele en mystiek pad door iemand met naturalistische metafysische opvattingen ook bewandeld kan worden. Of dat we het hele metafysische vraagstuk kunnen openlaten en een agnostische positie kunnen innemen. Een agnostische positie of houding van **niet-weten** voert ons misschien zelfs nog verder op dit pad omdat het ons identificeren met bepaalde (metafysische) verdere groei kan belemmeren.

Terug naar de vraag: 'Wat heeft het allemaal voor **zin**?'. Mijn voorlopige antwoord: **wortel het zelf** (persoonlijkheid of ziel) stevig **in de transego-pool en stel dan de vraag opnieuw**. Ik vermoed dat ze zichzelf dan overbodig heeft gemaakt.

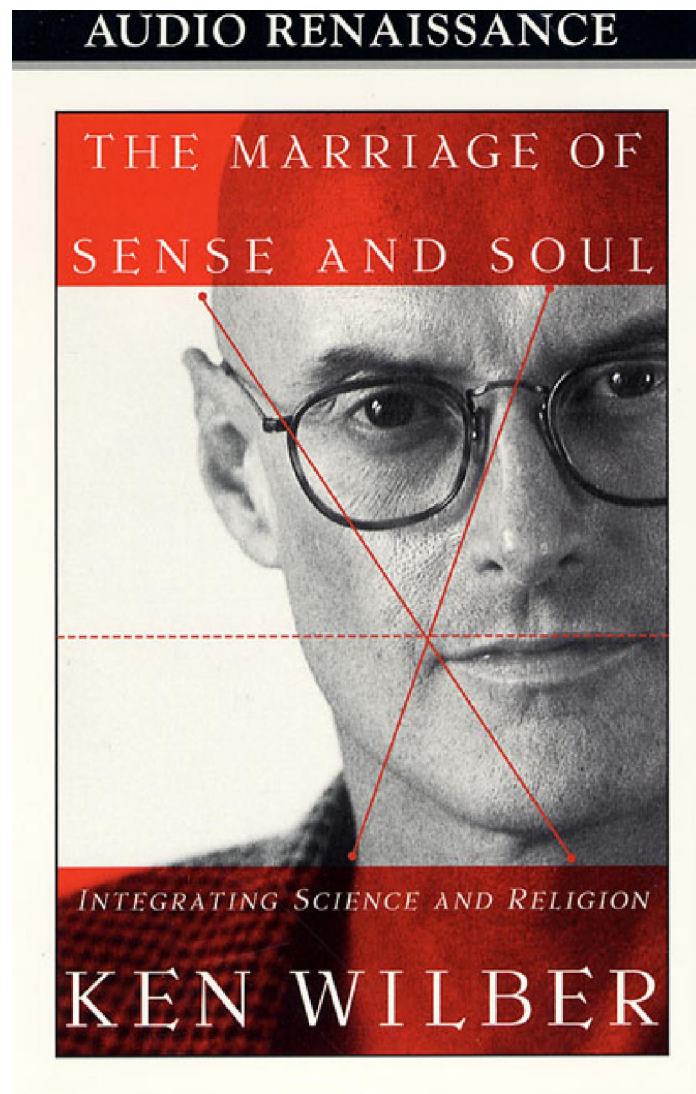
Moeten we vooral ons zelf blijven...?

Er is geen onderwerp dat zo veel verwarring bij mij schept als het zelf. Je leest in de spirituele literatuur de meest uiteenlopende en tegenstrijdige visies op zelf en ego. Voor een belangrijk deel heeft dit te maken met de **invulling** die men geeft aan termen zoals zelf, persoonlijkheid en ziel. Voor de één zijn ego en zelf synoniem, voor de ander zijn zelf en ego juist twee verschillende dingen en slaat de boeddhistische *anatta*-leer (anatta of anatman wordt meestal vertaald als niet-zelf) op het ego maar niet op het zelf. En terwijl de ene beweert dat je eerst een ego moet ontwikkelen om het dan los te laten, stelt de ander dat er niets te ontwikkelen en los te laten valt. Sommigen spreken over niet-zelf als het ware zelf, anderen maken onderscheid tussen een relatief en absoluut zelf, waarbij het eerste reëel is en het tweede een illusie. Dus eventjes kort op een rijtje hoe ik dat zelf zie.

We vormen allemaal een **persoonlijkheid**, die een manifestatie is van een geheel van lichamelijke en mentale processen. Deze persoonlijkheid is het resultaat van factoren zoals genetische aanleg, omgevingsfactoren (en de interactie tussen beide) en toevallige levenservaringen. Als persoonlijkheid zijn we allen uniek en eenmalig (zelfs tweelingen). Deze persoonlijkheid is dynamisch. Ze evolueert en verandert. We zijn niet dezelfde persoon als twintig jaar geleden, maar evenmin zijn we iemand anders. Onze persoonlijkheid vertoont een continuïteit en **verandert** slechts langzaam. Sommige aspecten van onze persoonlijkheid blijken heel taai te zijn. Toch zijn er soms gebeurtenissen of ervaringen die de persoonlijkheid in een klap drastisch kunnen veranderen. Hersenschade is een voorbeeld (en een sterke aanwijzing dat bewustzijn het product is van onze hersenen), bijna-doodervaringen een ander. Bijna-doodervaringen gaan vaak gepaard met het gevoel van uittrekking van de geest uit het lichaam (men ziet bijv. hoe artsen proberen het lichaam te reanimeren vanuit een extern perspectief), het gevoel doorheen een donkere tunnel te gaan waarbij men wordt aangetrokken door een licht aan het eind van die tunnel, een levensschouw in één ogenblik, ontmoeting met overleden familieleden, een gevoel van immense vrede en liefde. Ook de verklaringen van deze ervaring zien we de tegenstelling tussen de twee fundamentele metafysische visies. Volgens 'believers' bewijst deze ervaring dat de geest na de dood verder leeft, voor de naturalisten is ze perfect te verklaren door de werking van de hersenen. Mij maakt het niet zoveel uit, wat me vooral fascineert is dat mensen met een dergelijke ervaring helemaal veranderen: ze worden liefdevoller en zorgzamer t.a.v. zichzelf, andere mensen en de natuur, en veel meer onthecht ten opzichte van materiële zaken, carrière... Allemaal zaken waar de spirituele beoefenaar jaren op gedisciplineerde wijze moet aan werken.

Het zelf is een functioneel onderdeel van onze persoonlijkheid. Het zelf of het ik (-bewustzijn of -gevoel) is een 'emergent' verschijnsel: het ontstaat uit de wisselwerking van lichamelijke en mentale processen. Het zelf is dus geconditioneerd door deze processen maar bezit een relatieve autonomie. Het zelf coördineert en geeft richting aan het amalgaam van lichamelijke en mentale processen. De boeddhistische psychologie ziet de persoonlijkheid als een 'aggregaat' van vijf processen: lichaam, gewaarwordingen of gevoelens (die positief, neutraal of negatief kunnen zijn), waarneming of perceptie, drijfveren of wilsuitingen en bewustzijn of onderscheidingsvermogen. Een andere benadering van de menselijke persoonlijkheid vinden we bij Ken Wilber. De menselijke geest kan volgens hem best opgevat worden als een open ruimte waarbinnen zich een aantal ontwikkelingslijnen (of intelligenties) ontplooiën. De voornaamste ontwikkelingslijnen zijn de cognitieve, psychoseksuele, morele, esthetische, emotionele, sociale en spirituele ontwikkeling (of intelligentie). Maar hoe men de menselijke persoonlijkheid ook beschouwt, het zelf fungeert daarbij als **navigator** die al deze ontwikkelingslijnen of processen in balans houdt en integreert. Hoewel de functie van het zelf constant is, is het zelf dat niet: ook het zelf evolueert en ontwikkelt zich volgens Wilber via ontwikkelingsstadia naar een steeds hoger niveau, van een magisch via mythisch en rationeel naar een trans-rationeel bewustzijnsniveau. De functie van het zelf is de diverse mentale ontwikkelingsprocessen te coördineren tot één geheel en ons een (illusoire?) stabiele identiteit te verlenen. Een mens heeft psychisch immers vaste grond onder zijn voeten nodig. Als coördinator kan het zelf deze processen mee in een bepaalde richting (ego of transego) helpen sturen. Problemen ontstaan natuurlijk wanneer het zelf zich identificeert met onze ego-pool. Bij de meesten van ons is het zelf zo sterk in het ego geworteld dat beide inderdaad identiek lijken. Bij de dood, wanneer de persoonlijkheid uiteenvalt, verdwijnt ook het zelf. Het is op

deze wijze dat ik de boeddhistische leer van het niet-zelf (anatta) interpreteer: het zelf is een tijdelijke constructie die geconditioneerd is en dus aan verandering en vergankelijkheid onderhevig is. Maar het is een noodzakelijke constructie om niet alleen te kunnen functioneren in deze wereld maar ook onze spirituele transformatie van ego-persoonlijkheid naar transego-persoonlijkheid mogelijk te maken.

Maar is er ook een zelf met hoofdletter, **een dieper Zelf** of het ware Zelf, dat de grondslag vormt van onze persoonlijkheid ? Misschien wel en dan moeten we in de richting van het transego kijken. Wanneer ons zelf volledig gevestigd is in de transego-pool zou men dat als het ware zelf kunnen beschouwen. Maar de nadruk moet dan niet zozeer op het zelf liggen maar het transego. Het zelf blijft immers een instrument die het transego toelaat in deze wereld te functioneren. Dat transego vormt onze ware aard of natuur, de Boeddhanatuur of Christusdimensie binnen elk wezen. Het is een potentiële aanleg die in ieder van ons aanwezig is, net zoals de boom potentieel aanwezig is in het zaadje (het ware zelf van het zaadje zou volgens deze metafoor zijn Boomnatuur zijn.) Maar we moeten dit volgens mij niet al te persoonlijk opvatten. Wanneer Hindoes over Atman spreken, meestal vertaald als ziel of zelf, bedoelen ze hiermee een *universeel* zelf (en dus geen individueel zelf), dat bovendien niet anders is dan het Brahman. Ons individuele zelfgevoel is een uitdrukking van het universele zelfgevoel van het Brahman. Onze persoonlijkheid is dan een eenmalige en unieke manifestatie van dit Brahman. Mijn favoriete beeld om dit te illustreren is dat van **de golf en de zee** (afkomstig uit de Zen traditie). Onze persoonlijkheid is een golf. De ware aard van die golf is water. Water vormt eveneens de aard van de zee. Bij zijn verdwijnen (dood) lost de ware aard van de golf (het water dus) op in de zee (die ook niks anders dan water is) waaruit steeds nieuwe golven ontstaan. Naar eigen voorkeur kan men de zee opvatten als God, het Brahman, de Tao, de Leegte, Energie, het universum (multiversum?) of het Mysterie.

Klopt dit alles? Ik heb er geen idee van. Maar voor mijzelf vind ik het wel een bruikbaar model of kader om enig overzicht te behouden.

Maar er moet toch iets zijn....?

Zoals reeds vermeld ben ik een metafysische agnost. Maar dan wel een geëngageerde agnost die er graag zijn hoofd over breekt en doordenkt. Hoe zou ik anders ten volle kunnen weten dat ik niet weet?

Rationeel vind ik het filosofische naturalisme aantrekkelijk en overtuigend. De wetenschappelijke methode is ook de meest betrouwbare op gebied van kennisverwerving over de (natuurlijke) wereld. Het levert een eenvoudig en coherent wereldbeeld op. Tenminste als men wegblijft van de kwantumfysica die het uiterste vergt van ons rationeel denkvermogen. Er is dan ook maar een handvol natuurkundige en wiskundige bollebozen die werkelijk snappen waarover dat gaat. Of het universum 11 dimensies telt zoals de M-theorie voorspelt en er zoiets bestaat als donkere materie, is empirisch nog lang niet bevestigd. Voorlopig blijft het zoeken naar het Higgsdeeltje. Ik vind het naturalisme ook geen 'arme' visie zoals door sommige niet-naturalisten wordt betoogd. De natuurlijke werkelijkheid is verbluffend en fascinerend. Naturalisme en spiritualiteit kunnen perfect samen gaan, zoals in de vorm van het wetenschappelijk pantheïsme. Maar a priori elke vorm van het bovennatuurlijke uitsluiten vind ik in het licht van onze beperkte kennis over het universum voorbarig.

Intuïtief heb ik echter **het gevoel dat er 'iets' dieper onder de natuurlijke werkelijkheid ligt** als een soort ultieme zijns- of wordingsgrond of scheppende kracht.

Maar **hoe weet ik dat dit intuïtief gevoel ook klopt**? Zoals we allemaal al ervaren hebben, kunnen onze intuïties de nagel op de kop slaan maar er even vaak volledig naast zitten. Wetenschap is een hulpmiddel. De geschiedenis van de wetenschap leert ons dat vele van onze intuïtieve (subjectieve) aannames over de werkelijkheid op zijn minst vervormingen van die werkelijkheid zijn. Wanneer we religieuze intuïtie en wetenschap elkaar tegenspreken volg ik de wetenschap. De wetenschappelijke methode levert nu eenmaal meer betrouwbare kennis over de werkelijkheid op. De implicaties daarvan zijn wel verstrekkend voor de spirituele beoefenaar: het betekent dat zijn of haar persoonlijke ervaring ondergeschikt is aan de collectieve conclusies van de wetenschap. Al moet het mij van het hart dat er wetenschappers en filosofen zijn, genre Dick 'Wij zijn ons brein' Swaab, die iets te lichtzinnig hun eigen opinies als bewezen wetenschap verkondigen. Maar tegelijk hoed ik er mij voor om in een ander uiterste te vallen: wanneer wetenschap niks over een bepaald aspect van de werkelijkheid te zeggen heeft (omdat haar methoden dat niet toelaten), betekent dit nog niet dat deze aspecten onbestaande of irrelevant zijn. Er zijn dus twee extremen die we moeten vermijden: de eigen subjectieve spirituele of mystieke ervaring zomaar voor waar (corresponderend met een objectieve werkelijkheid) aannemen en elke vorm van mystieke of spirituele ervaring per definitie als een illusie van tafel vegen. Daarom is het **noodzakelijk deze ervaring en intuïtie in balans te houden met wetenschappelijke kennis en rationeel denken**. Of nog anders gesteld, spirituele intuïtie en mystieke ervaring steunen niet op rationeel of wetenschappelijk denken maar mogen wel niet met de rede of wetenschap in tegenspraak zijn..

Wetenschap kent zijn **grenzen**, al liggen die (nog?) niet definitief vast. Filosofie houdt zich bezig met de vragen die wetenschap (nog?) niet kan beantwoorden. Maar ook het redelijke en logische denken van de filosofie botst tegen grenzen aan. Voorbij die grenzen ligt het domein van de mystieke ervaring en spirituele intuïtie. Dat is een glibberig gebied. Voor het weten zitten we gevangen in ons eigen wensdenken en fantasie. Maar dan nog blijft er veel ruimte voor tegenstrijdige conclusies. Voorbeelden zat van gerenommeerde wetenschappers die atheïst of gelovig zijn. Er is ook niks mis met gelovig zijn (en beweren we allemaal niet voortdurend meer dan dat we feitelijk weten?) op twee voorwaarden. Ten eerste dat we steeds beseffen dat geloven niet hetzelfde is als weten en, ten tweede, dat we ons niet vastklampen aan en identificeren met wat we geloven. Kortom, dat er steeds ruimte blijft om wat we geloven kritisch te bevragen. Dat geldt ook voor mensen die geloven dat alleen de dingen die wij kunnen waarnemen echt bestaan. Op metafysisch vlak kan ik niet anders dan een agnostisch standpunt innemen: of de gehele werkelijkheid enkel bestaat uit de materiële, natuurlijke waarneembare werkelijkheid of er nog andere 'bovennatuurlijke' dimensies weet ik echt niet. Maar dat belet me niet om mijn intuïties met veel genoegen te exploreren.

Mijn intuïtieve gevoel vertelt me dus dat er 'iets' is dat de dragende grond vormt van het universum (multiversum?). Ik behoor dus tot de intuïtieve 'ietsisten'. Er wordt soms behoorlijk meewarig over **het 'ietsisme'** gedaan maar ik vind het heel positief. Het is heel bescheiden van opzet. Het erkent het intuïtieve aanvoelen en combineert het met de eerlijke erkenning dat dit 'iets' het denkvermogen te boven gaat. Maar dat 'iets' komt toch aardig in de buurt van de **Tao**, het basisconcept van een gerespecteerde filosofie zoals het taoïsme. Een fragment uit de Tao Te Ching van Lao-Tse:

Er was iets, ongedifferentieerd maar compleet.

Het werd geboren vóór de hemel en de aarde, geluidloos en vormloos.

Het is van niets afhankelijk en onveranderlijk.

Het beweegt zich in een cirkel en komt nooit tot stilstand.

Het kan de moeder van het heelal zijn.

De naam ervan ken ik niet.

Daarom noem ik het Tao.

Lao

Tse

Ik kan dat iets (ik zal het maar met hoofdletter schrijven omdat het niet zomaar iets is) aanvoelen in het Mysterie (idem) van alles in en rond mij. Ik kan het voelen maar ik kan het niet rationeel be-grijpen. Het laat zich niet doorgronden door de ratio. De enige manier waarop het zich mogelijk laat onthullen is wanneer ik in de hoogste of diepste mystieke ervaring helemaal één wordt met het totale Mysterie.

En toch kan ik het maar moeilijk laten om het op basis van mijn intuïtieve glimpen en partiële ervaringen en wat anderen er over vertellen te proberen 'vatten'. **Het iets-Mysterie** bevindt zich niet boven, buiten of los van de natuurlijke wereld maar ontplooit of **manifesteert zichzelf geheel of gedeeltelijk als dit universum** (of is het een multiversum?). We kunnen het als het ware in en uitademen. Het hele universum (multiversum?) is er van doortrokken. Tegelijk ervaar ik dat dit iets tegenstellingen zoals natuurlijk/bovennatuurlijk overstijgt. Het lijkt niet buiten of boven de natuur of het universum te staan en toch op een of andere manier dit universum (multiversum?) te overstijgen. Ook de tegenstelling immanent/transcendent lijkt niet van toepassing.

Dus bouwend op mijn intuïtie kom ik tot de conclusie dat er, verhuld in het Mysterie, zich 'iets' bevindt dat zichzelf geheel of gedeeltelijk ontplooit als het universum (multiversum?). In theïstische termen blijk ik mij dus ergens tussen het pantheïsme en panentheïsme te bevinden. **Kan dat iets God genoemd worden?** Wat mij betreft zonder enig probleem. God is binnen de Westerse culturele en religieuze traditie het woord dat wordt gebruikt om een dergelijk 'iets' te benoemen. Door het God te benoemen kan ik gebruik maken van de symbolen en beelden van de mystici uit de cultureel-religieuze traditie waar ik zelf ben in opgegroeid, wat het toch makkelijker maakt om tot hun diepere betekenis door te dringen. (Op zich is dat natuurlijk geen garantie, want de meeste mensen dringen helemaal niet door tot de dieperliggende betekenis van de religieuze beelden en taal van hun culturele traditie.) Bovendien roept God bij mij enkel positieve emoties op. Dat komt omdat ik het woord God in de eerste plaats met zijn mystieke betekenis associeer en niet met zijn mythologische (aan deze laatste betekenis word ik door anderen herinnerd).

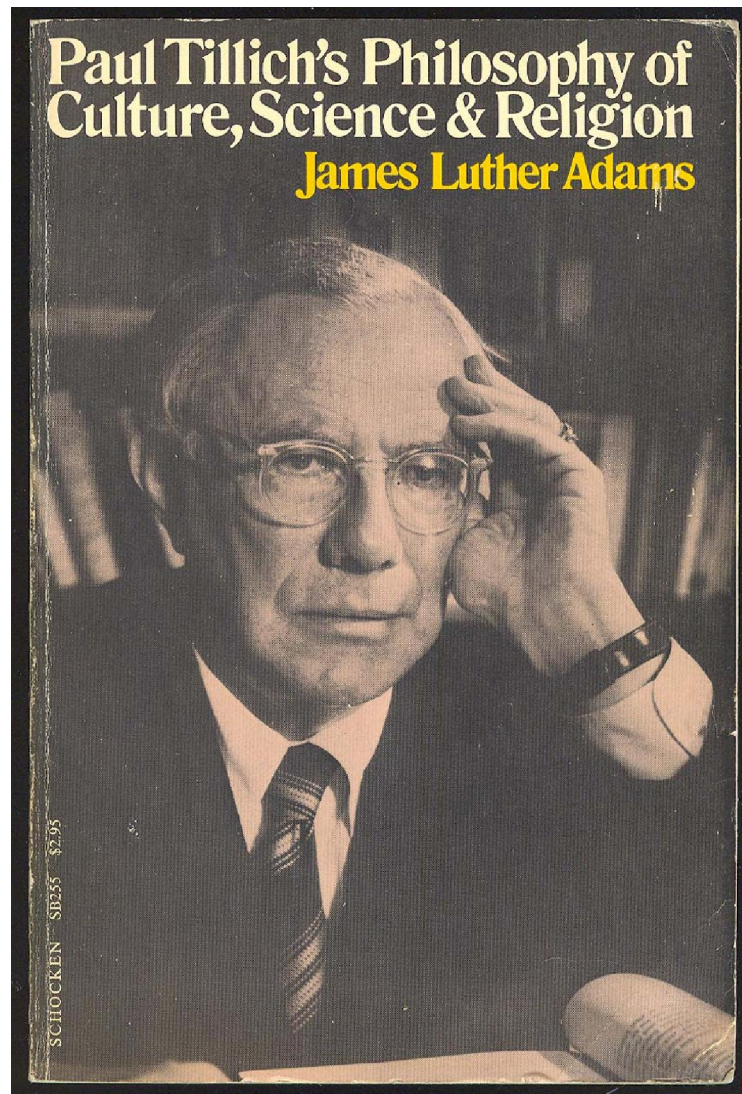
Als ik **de term God** gebruik, is het dus steeds **in zijn mystieke en niet in zijn mythologische betekenis**. De mythische God was oorspronkelijk een etnocentrische patriarch die in de hemel woonde, die zich gaandeweg bekommerde over de gehele mensheid en er zelfs een heus heilsplan mee voor ogen had. Hij heeft het universum geschapen en de mens daarin een speciale positie gegeven door hem een ziel te schenken. Wie gehoorzaamt aan zijn wetten kreeg in ruil het eeuwige leven. Hij kan op bovennatuurlijke wijze tussenkomen in de wereldse aangelegenheden, bijvoorbeeld om menselijke verlangens geuit via gebed te beantwoorden. Deze Godsvoorstelling is niet alleen wetenschappelijk onhoudbaar, ze lijkt toch te verdacht veel op een projectie van het menselijke ego op het Mysterie: een persoonlijk wezen met een eigen wil en dezelfde positieve en negatieve eigenschappen als de mens. Bovendien is het spiritueel niet echt behulpzaam. Eenmaal we dit Godsbeeld loslaten, kunnen we ook probleemloos de roomse theologie en dogmatiek (zoals de compleet uit de hand gelopen leer van de erfzonde) naast ons neerleggen en ons richten op de waardevolle aspecten van de religieuze traditie van het Westen, het christendom. Die liggen in de christelijke spiritualiteit (met name de Bergrede) en mystiek (God is Liefde)

In de mystieke betekenis verwijst God naar een directe, conceptloze **eenheidservaring** met het Iets/Mysterie. Omdat deze ervaring samen gaat met de ervaring met een onvoorwaardelijke en onbegrensde liefde voor alle wezens (inclusief onszelf!) wordt duidelijk waarom mystici God als Liefde ervaren. Maar zodra we er beginnen over praten, moeten we terugvallen op concepten. Mystici gebruiken verschillende Godsconcepten (persoonlijk/onpersoonlijk; natuurlijk/ bovennatuurlijk; theïstisch, pantheïstisch, panentheïstisch, atheïstisch) om hun ervaringen in uit te drukken maar in de mystieke ervaring zelf worden deze conceptuele tegenstellingen overstegen: **mystiek is trans-theïstisch**. De term trans-theïsme is voor zover ik weet afkomstig van Paul Tillich. Het Godsbeeld van Tillich, God als de grond van Zijn, is een poging om de tegenstelling tussen atheïsme en traditioneel theïsme te overstijgen. Ik hergebruik de term om het noodzakelijke proces op het spirituele en mystieke pad aan te duiden om telkens opnieuw onze Godsbeelden (of 'Brahmanbeelden' 'Taobeelden', 'Leegtebeelden') los te laten. Wat echter niet wil zeggen dat een bepaald Godsbeeld niet behulpzaam kan zijn in het stadium waar we ons nu bevinden op dat pad. Dat blijft vanuit spiritueel oogpunt het ultieme criterium voor elk Godsbeeld. Spirituele groei betekent meestal ook dat onze Godsbeelden evolueren en vereist de bereidheid om ze los te laten. En ook dat leren ons de mystici: **om God te ervaren moeten we ook onze Godsbeelden opgeven**. Deze bereidheid om Godsvoorstellingen los te laten vereist een houding van niet-weten. Of zoals dominee Wim Jansen het plastisch uitdrukt: gij zult God niet in uw broekzak steken. Precies omdat nogal wat mensen God in hun broekzak steken, d.w.z. van God een duidelijk gedefinieerd en gefixeerd object van maken, is het beter nogal zorgzaam om te springen met de term God. Niet alleen wordt door vele fundamentalistische gelovigen en atheïsten de mythologische betekenis van God als de enige ware en relevante beschouwd, sommige mensen projecteren hun frustraties over het rooms-katholicisme of de onbevredigende en pijnlijke kant van het bestaan (*dukkha*) op God.

Mystieke uitspraken zijn wetenschappelijk of rationeel moeilijk te funderen. Maar de waarde van mystiek ligt niet in de 'waarheidsclaims' ervan maar in het vermogen van de mystieke ervaring tot spirituele transformatie van onze persoonlijkheid van ego tot transego. Het is deze **spirituele waarde** ervan die maakt dat ik vanuit mijn niet-weten mijn intuïtieve gevoel graag het voordeel van alle twijfel gun.

*

Wanneer ik mij weer open voor de ervaring van het mysterie, komt al wat ik hierboven geschreven heb over als een ijdele grootspraak van een niet-wetende die, steunend op zijn eigen beperkte ervaring en de wijsheid van anderen, al speculerend greep op het mysterie probeert te krijgen.

INSPIRATIE BRONNEN

Stephen **Batchelor**: Met anderen alleen. Een existentiële benadering van het boeddhisme, 1992.

Dhammaketu: Boeddha NU, 2012.

Albert **Hanken**: De mystiek ontsluit, 2002.

Willigis **Jäger**: Eeuwige wijsheid, 2010.

Noah **Levine**: Against the stream. A buddhist manual for spiritual revolutionaries, 2007.

Ulrich **Libbrecht**: Is God dood? Zoektocht naar de kern van de spiritualiteit, 2004.

Paul **Shackley**: Zen Marxism, <http://www.zen118085.zen.co.uk/general/zenmarxism.htm>

Ken **Wilber**: Integral spirituality. A startling new role for religion in the modern and postmodern world, 2007..

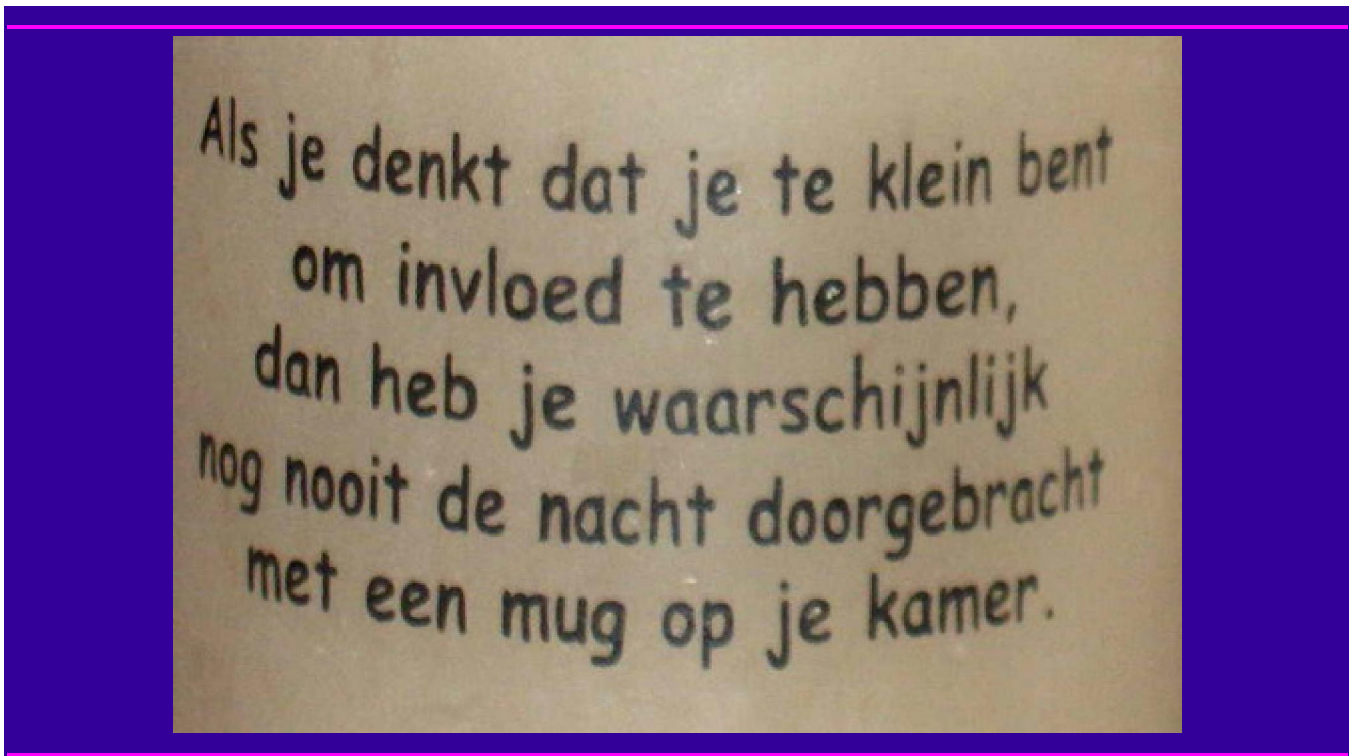
LEZERSREACTIE

Electrabels lekkende Tihange-kerncentrale

http://www.dailymotion.com/video/xrfhmp_carnoy-staking-1999_news?from_fb_popup=1&code=AQBQE3aXrsyX0nobHRkGi-2jGKG6Cjg7zhjKQfz_0rmd9ij3K8K2vZy5AtW-siENGzISBBLZje6oXNWqff5Ngy6PaZzfuVwFBjKF8j7Apl1x6BuDXDNmXXC5UXj2SLSEIGzwk2-jWeNKbQkBo7C7VezcgcBAe-15AfDBEf13il7Zj7IYKHfmb7-0JptWtRUK# =

Tijdens onze 8 weken durende staking bij onderaannamingsbedrijf Carnoy werkzaam in Tihange vond Electrabel er niet beter op te schermen met de veiligheid van de centrale om onderdelen te kunnen weghalen uit ons bedrijf met deurwaarders en dwangsommen. In werkelijkheid hadden wij het JIT-systeem van de onderaannemers verstoord want ze hadden nooit gedacht dat wij zo lang gingen staken tegen mijn ontslag. Ineens was veiligheid een thema... om een staking te breken.

Raf Verbeke

De Groene Belg is een onafhankelijke uitgave van vzw Mediadoc. Voor alle correspondentie:
mediadoc.diva@skynet.be